

آموزش کتابداری در هند

معصومه باقری^۱

چکیده: آموزش کتابداری در هند به وسیله دو کتابدار آمریکایی در آغاز قرن بیستم شروع شد. در سال ۱۹۲۹ انجمن کتابداران مدرس دوره کوتاه مدت آموزش کتابداری را آغاز کرد. نخستین دوره آموزش دانشگاهی در سال ۱۹۳۷ در دانشگاه مدرس به راه افتاد و به تدریج سایر دانشگاه‌ها دوره‌های فوق دیپلم و لیسانس را در برنامه آموزشی خود گنجانده‌اند. نخستین دوره‌های فوق لیسانس و دکتری کتابداری در سال ۱۹۵۲ در دانشگاه دهلی شروع به کار کرد. در حال حاضر ۱۰۷ مؤسسه آموزش عالی در سراسر هند دوره‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی را برگزار می‌کنند. این مقاله با نگاهی به برنامه‌های درسی و شیوه پذیرش دانشجو در مدارس کتابداری، دو مدرسه کتابداری دانشگاه دهلی و دانشگاه پنجاب چندینگر را معرفی می‌کند. سپس به دلیل اهمیت نقش رانگانانان در کتابداری هند به او می‌پردازد، و پس از معرفی چند انجمن کتابداری گزارشی کوتاه از وضعیت انتشارات در هند ارائه می‌دهد.

آموزش کتابداری نوین همزمان با آغاز قرن بیستم میلادی به وسیله دو نفر آمریکایی که از شاگردان ملویل دیویی بودند، در هند شروع شد. نخستین دوره رسمی آموزش کتابداری در سال ۱۹۱۱ به وسیله ویلیام آلتسون بساردن^۲ در کتابخانه بارودا آغاز شد. در سال ۱۹۱۵ آسادلون دیکنسون^۳ کتابدار دانشگاه پنجاب (لاهور) دوره‌ای آموزشی که منجر به اعطای گواهینامه کتابداری می‌شد در کتابخانه دانشگاه به راه انداخت. این دوره تا سال ۱۹۴۶ ادامه داشت. در سال ۱۹۲۹ انجمن کتابداران مدرس دوره سه ماهه آموزش کتابداری را آغاز کرد. از سال ۱۹۳۱ این دوره در دانشگاه مدرس تشکیل و توسط رانگانانان اداره شد و از سال ۱۹۳۷ به عنوان

۱. عضو هیأت علمی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تهران

2. William A. Bordan

3. Asa Don Diakinson

دوره یک ساله فوق دیپلم ادامه یافت. در سال ۱۹۳۹ انجمن کتابخانه‌های بنگال، دانشگاه آندرا، دانشگاه بنارس، دانشگاه بمبئی، و دانشگاه کلکته دوره‌های مشابه را به ترتیب در سال‌های ۱۹۳۵، ۱۹۴۲، ۱۹۴۳ و ۱۹۴۵ آغاز کردند. انجمن کتابخانه‌های هند نیز از سال ۱۹۱۵ دوره‌های آموزشی که مدرک دیپلم کتابداری اعطا می‌کند برگزار کرده است.

دانشگاه دهلی نخستین دوره تمام وقت آموزش کتابداری خود را به شکل فوق دیپلم در سال ۱۹۴۶ آغاز کرد. این دوره بعدها به لیسانس کتابداری تبدیل شد. نخستین دوره‌های فوق لیسانس و دکتری کتابداری در سال ۱۹۵۲ و دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil) کتابداری در ۱۹۷۸ در دانشگاه دهلی به راه افتاد و نخستین دانشجوی دکتری در سال ۱۹۵۷ فارغ‌التحصیل شد. کمیسیون مشورتی یو.جی.سی^۱ در سال ۱۹۵۷ به سرپرستی رانگاناتان تشکیل شد و مأموریت یافت تا مشکلات کتابخانه‌های دانشگاهی را مرتفع سازد. این کمیسیون توصیه‌هایی برای آموزش کتابداری به عمل آورد و تعدادی از دانشگاه‌ها دوره‌های آموزش فوق دیپلم کتابداری را تأسیس کردند که امروزه غالباً به شکل لیسانس کتابداری ادامه دارد. در سال ۱۹۶۱ مدارس کتابداری از کتابخانه‌های دانشگاهی جدا شدند و با توصیه‌های کمیته منتخب یو.جی.سی. پلی تکنیک‌های دخترانه دولتی در چند نقطه کشور شروع به کار کردند. این مدارس که دوره‌های فوق دیپلم کتابداری هم دارند، همچنان به کار خود ادامه می‌دهند. دانشگاه بنارس در سال ۱۹۶۵ و دانشگاه بمبئی در سال ۱۹۶۷ دوره‌های فوق لیسانس کتابداری را آغاز کردند. دانشگاه پنجاب چندین‌بار در سال ۱۹۷۰ و سایر دانشگاه‌ها به تدریج این دوره را راه‌اندازی کردند. پس از دانشگاه دهلی، دانشگاه‌های دیگر نیز دکتری کتابداری را همانند سایر رشته‌های علمی در برنامه کاری خود قرار دادند. از سال ۱۹۶۲ مرکز آموزش و پژوهش سندآرایی^۲ در بنگلورو مرکز ملی سندآرایی علمی هند (اینسداک)^۳ از ۱۹۶۴ در دوره‌های معادل فوق لیسانس آموزش فن‌آوری اطلاعات به ترتیب سندآرا و اطلاع‌رسان برای مؤسسات دولتی و غیردولتی هند تربیت می‌کنند. علاوه بر دانشگاه‌ها، انجمن‌های حرفه‌ای ملی و ایالتی مانند انجمن کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی هند دوره‌های کوتاه مدت از ۲ هفته تا یک سال برگزار می‌کنند. برخی از این مراکز در پایان دوره آموزشی به فارغ‌التحصیلان گواهینامه فوق دیپلم کتابداری اعطا می‌کنند. در حال حاضر حدود ۱۰۷ مؤسسه آموزش عالی در هند دوره‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی را برگزار می‌کنند. ۹۷ دانشگاه دوره کارشناسی، ۶۷ دانشگاه کارشناسی ارشد، ۱۱ دانشگاه دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil)، و ۳۲ دانشگاه دوره دکتری کتابداری و

1. University Grants Commission (U.G.C)

2. Documentation Research and Training center (DRTC)

3. Indian National scientific Documentation center (INSDOC)

اطلاع‌رسانی دارند. چند دانشگاه نیز دوره آموزشی لیسانس و فوق‌لیسانس کتابداری مکاتبه‌ای (از راه دور) را ارائه می‌دهند. فهرست این دانشگاه‌ها در پایان مقاله آمده است. پس از تأثیر عمیق فن‌آوری اطلاعات بر خدمات کتابداری، یو.جی.سی توصیه کرد کلیه مدارس کتابداری عنوان برنامه‌های خود را به کتابداری و اطلاع‌رسانی تغییر دهند.

در جدول ۱ فهرستی از مشخصات دوره‌های آموزش کتابداری هند ارائه شده است. در حال حاضر آموزش حرفه‌ای کتابداری در سطوح مختلف در هند انجام می‌گیرد و فارغ‌التحصیلان این رشته اقبال زیادی برای اشتغال در کتابخانه‌ها دارند. برای آشنایی مقدماتی و تصدی فعالیت‌های روزمره در کتابخانه‌ها، گذراندن دوره کوتاه مدت دیپلم کتابداری؛ برای فعالیت در سطح متوسط، فوق دیپلم و لیسانس، به منظور مدیریت و احراز مشاغل نظیر خدمات مشاوره‌ای و آموزشی، گذراندن دوره‌های بالاتر ضروری است. علاوه بر دوره‌های فوق، دوره‌های کوتاه مدت آموزش ضمن خدمت و همچنین کارگاه‌های آموزشی در زمینه‌های مختلف کتابداری و اطلاع‌رسانی مثل کاربرد رایانه، شیوه‌های نمایه‌سازی، مدیریت اطلاعات، حفاظت مواد و غیره به وسیله گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها، انجمن‌های کتابداری، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی برگزار می‌شود، و یو.جی.سی همه ساله بودجه خاصی را بدین منظور در اختیار گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌ها قرار می‌دهد.

جدول ۱. مشخصات دوره‌های آموزش کتابداری در هند

عنوان دوره	طول دوره	سازمان برگزارکننده	شرایط پذیرش
۱. دیپلم کتابداری	۶ تا ۱۲ ماه	انجمن‌های کتابداری، کالج‌های وابسته به دانشگاه‌ها و گروه‌های دانشگاهی	دیپلم دبیرستان
۲. فوق دیپلم کتابداری	۱ تا ۲ سال	پلی‌تکنیک‌های دختران و انجمن‌های کتابداری	دیپلم دبیرستان
۳. لیسانس کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱ سال	گروه‌های کتابداری دانشگاه‌ها	گذراندن دوره سه ساله لیسانس در یکی از رشته‌های هنر یا علوم، شرط معدل و پذیرش در امتحان ورودی
۴. فوق لیسانس کتابداری و اطلاع‌رسانی	۱ سال	گروه‌های کتابداری دانشگاه‌ها	داشتن لیسانس در یکی از رشته‌های هنر یا علوم و طی دوره لیسانس کتابداری
۵. دوره معادل فوق لیسانس سندآرایی	۲ سال	DRTC, INSDOC	لیسانس یا فوق‌لیسانس در یکی از رشته‌های تخصصی مهندسی، علوم، ...
۶. دوره پس از فوق لیسانس (H.Phil)	۱ تا ۲ سال	گروه‌های کتابداری دانشگاه‌ها	فوق لیسانس کتابداری و شرط معدل
۷. دوره دکتری	۳ تا ۴ سال	گروه‌های کتابداری دانشگاه‌ها	فوق لیسانس کتابداری و شرط معدل

یو.جی.سی. تاکنون چند سمینار درباره آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی تربیت داده است تا از طریق نتایج به دست آمده بتواند تصمیمات مقتضی اتخاذ کند. از جمله سمینار آموزش علوم کتابداری در سال ۱۹۶۶ در دانشگاه دهلی، سمینار آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی سراسری هند در سال ۱۹۷۷ در دانشگاه دهلی، میزگرد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۹۷۹ در دفتر کمیسیون اعتبارات دانشگاهی در دهلی، سمینار سراسری هند درباره رابطه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی با نیازهای کشور در سال ۱۹۸۱ در دانشگاه بنارس، سمینار تجدید ساختار آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۹۸۱ در دانشگاه تیروپاتی^۱، و سمینار سراسری هند برای سیاست ملی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه نگپور^۲ در سال ۱۹۸۳. همچنین انجمن مدرسان کتابداری و اطلاع‌رسانی هند که در سال ۱۹۶۹ تأسیس شد، سمینارها و کنفرانس‌هایی درباره آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی برگزار کرده است. از جمله شیوه‌های آموزش کتابداری، در سال ۱۹۷۰ در بنگلور، برنامه‌های آموزشی تحصیلات تکمیلی کتابداری، در سال ۱۹۷۳ در دارواد^۳، استفاده از وسایل دیداری و شنیداری در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، در سال ۱۹۸۶ در لکهنو، آموزش کتابداران دانشگاهی در سال ۱۹۸۸ در گالبارگا^۴، بازسازی برنامه‌های درسی در سال ۱۹۸۹، تخصصی شدن آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، در سال ۱۹۹۱ (بنگلور) و استناددهای آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۹۹۱ (ویزاخاپاتنام)^۵.

برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی

برنامه‌های آموزشی لیسانس و فوق‌لیسانس در دانشگاه‌های مختلف غالباً یکسان است و از برنامه‌ای که کمیته علوم کتابداری یو.جی.سی پیشنهاد کرده است، پیروی می‌شود. با پیشرفت‌های حاصل شده در زمینه اطلاع‌رسانی، تغییراتی در برنامه‌های درسی به وجود آمد و بسیاری از دانشگاه‌ها دروس جدیدی مانند کاربرد رایانه در کتابخانه و نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات را به آن اضافه کرده‌اند. در جدول ۲ فهرستی از دروس برنامه‌های کتابداری ارائه می‌شود:

1. Sri Venkateswara university, Tirupati

3. Dharwad

4. Gulbarga

2. Nagpur university, Nagpur

5. Visakhapatnam

جدول ۲. برنامه‌های درسی کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها

مدیریت کتابخانه - سازمان کتابخانه - رده‌بندی - فهرست‌نویسی - کتابشناسی و خدمات مرجع	دروس دیپلم کتابداری
کتابخانه و جامعه - کتابشناسی - رده‌بندی - فهرست‌نویسی - سندآرایی - اداره کتابخانه - مکاتبات کتابخانه - خدمات مرجع	دروس فوق دیپلم کتابداری:
اداره کتابخانه - سازمان کتابخانه - رده‌بندی - فهرست‌نویسی - سندآرایی - کتابشناسی - خدمات مرجع	دروس لیسانس کتابداری و اطلاع‌رسانی:
دنیای دانش - نظام کتابخانه - روش تحقیق - فهرست‌نویسی پیشرفته - رده‌بندی پیشرفته - نظام‌های اطلاع‌رسانی - بررسی منابع - پروژه تحقیق	دروس فوق لیسانس کتابداری و اطلاع‌رسانی:

طول برنامه معادل فوق لیسانس اطلاع‌رسانی که در مرکز ملی سندآرایی علمی هند (اینسداک) برگزار می‌شود بیشتر دروس آن متفاوت است. در این دوره دروس زیر آموزش داده می‌شود:

نظام‌ها و خدمات اطلاع‌رسانی - فن‌آوری اطلاعات - آماده‌سازی و سازماندهی اطلاعات - ریاضیات - روش تحقیق - آمار - نظریه سیستم‌ها - مدیریت مراکز اطلاع‌رسانی - اطلاعات، ارتباطات، و جامعه - گزارش‌نویسی فنی - زبانشناسی اطلاعاتی - رفتار مطالعاتی - برنامه‌ریزی برای نظام اطلاعاتی در یکی از رشته‌های صنعت، پزشکی، انرژی، و محیط زیست - پروژه تحقیق و پایان‌نامه.

در دوره دکتری، داوطلب زیر نظر یکی از اعضای گروه به تحقیق می‌پردازد. پایان‌نامه دکتری باید مورد تأیید دو عضو هیأت علمی خارج از گروه نیز واقع شود.

شیوه پذیرش دانشجو

پذیرش دانشجو در دانشگاه‌های مختلف شرایط متفاوت دارد. برای دوره‌های لیسانس و فوق لیسانس معمولاً شرط معدل و موفقیت در امتحان ورودی و گاه مصاحبه ضروری است. داوطلبان دوره دکتری بر طبق ضوابط هر دانشگاه، با توجه به تعداد تقاضاهای رسیده و موضوعات مورد علاقه آنان به وسیله گروه انتخاب می‌شوند. تعداد دانشجویان دوره لیسانس در دانشگاه‌های مختلف بین ۲۰ تا ۶۰ نفر، فوق لیسانس ۵ تا ۲۵ و در دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil) حدود ۵ نفر در سال است. به طور مثال دانشگاه بمبئی سالانه ۴۰ دانشجوی لیسانس، ۱۰ دانشجوی فوق لیسانس، و ۲ دانشجو در دوره دکتری و دانشگاه پنجابی پاتیا ۲۰ نفر برای دوره لیسانس، ۶ نفر در دوره فوق لیسانس و ۳۰۰ نفر در دوره مکاتباتی فوق دیپلم می‌پذیرد.

تسهیلات آموزشی

- دانشگاه‌ها معمولاً دانشجویان خارجی به‌ویژه از کشورهای در حال توسعه را می‌پذیرند.
- پذیرش دانشجویان ایرانی از طریق مکاتبات بخش دانشجویی سفارت جمهوری اسلامی ایران صورت می‌گیرد).
- دانشگاه‌ها غالباً خوابگاه‌های دانشجویی در اختیار دانشجویان قرار می‌دهند (اطاق‌های یک نفره).
- دانشگاه‌ها خدمات پزشکی محدود به دانشجویان ارائه می‌دهند.
- انجمن‌های دانشجویی و کانون‌های دانشجویان خارجی در بسیاری از دانشگاه‌ها فعالیت دارند.
- زبان آموزش در دوره‌های فوق لیسانس و بالاتر زبان انگلیسی است.
- شهریه دوره‌های کتابداری غالباً بسیار نازل است. به‌طور مثال دانشگاه کشمیر سالانه ۲۷۰۰ روپیه برای دوره فوق لیسانس، ۳۱۰۰ روپیه برای دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil) و ۳۶۰۰ روپیه برای دوره دکتری دریافت می‌کند. شهریه دوره دکتری دانشگاه بمبئی ۴۰۰۰ روپیه در سال است و دانشگاه دهلی برای کل دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی ۲۰۰۰۰ روپیه (معادل ۵۰۰ دلار آمریکا) دریافت می‌دارد.

انتقاداتی به نظام آموزش کتابداری هند

مطابق بررسی انجام شده به‌وسیله خانم نیرا^۱ در سال ۱۹۹۳، اکثریت دانشجویان در دوره‌های لیسانس و فوق لیسانس کتابداری دانشجویان دختر هستند. این دانشجویان از کمبود تجهیزات، منابع مرجع، کتاب‌های درسی و جداول مورد نیاز برای فهرست‌نویسی و رده‌بندی، و مواد دیداری - شنیداری گله‌مند بوده‌اند. بسیاری از دانشجویان معتقدند تعداد دروس و کارگاه‌های عملی و سمینارهای آموزشی، نیازهای دانشجویان را برآورده نمی‌سازد. به نظر آنان بایستی بر دروس عملی مثل مواد مرجع، فهرست‌نویسی، رده‌بندی و سازماندهی، فن‌آوری اطلاعات، شیوه‌های سندآرایی، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و کاربرد رایانه در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی تأکید بیشتری به عمل آید و برنامه‌های بازدید از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مثل مراکز ارجاعی، مراکز مدارک و بانک‌های اطلاعاتی افزایش یابد تا آنان تصویر مناسبی از سازمان و مدیریت و خدمات مراکز مربوطه داشته باشند.

استاندارد نبودن آموزش حرفه‌ای، نیروی انسانی، منابع آموزشی، تفاوت در برنامه‌های آموزشی، شرح درس‌ها، و شرایط پذیرش دانشجو نیز از موارد انتقاد بوده است. برخی از

1. Neera. Libraries in the Making: A study in the professional socialization of library and Information science students in North India. (Ph.D Thesis). Panjab university, Chandigarh, 1993.

توصیه‌های کمیته علوم کتابداری یو.جی.سی در مورد تسهیلات و نیازهای آموزشی در تعدادی از دانشگاه‌ها به طور کامل رعایت نمی‌شود. به طور مثال این کمیته داشتن حداقل یک دانشیار و دو استادیار را برای تأسیس دوره لیسانس لازم دانسته است و نسبت معلم به دانشجو را در دوره لیسانس ۱ به ۱۰ و در دوره فوق لیسانس ۱ به ۵ تعیین کرده است. همچنین توصیه کرده است فارغ‌التحصیلان پس از اتمام دوره تحصیلی به مدت شش ماه در کتابخانه‌ای معتبر به کارآموزی بپردازند.

مدرسه کتابداری دانشگاه دهلی

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه دهلی به عنوان نخستین مدرسه دانشگاهی کتابداری هند در سال ۱۹۴۶ زیر نظر دکتر رانگاناتان و پروفیسور گوپتا و با همکاری یونسکو شروع به کار کرد. گروه کتابداری بخشی از دانشکده هنر دانشگاه دهلی است و در مجاورت کتابخانه مرکزی دانشگاه قرار دارد. در طول ۴۳ سال فعالیت ۱۸۵۲ فارغ‌التحصیل داشته است (۱۳۳۶ نفر دیپلم و لیسانس، ۴۹۰ نفر فوق لیسانس، ۲۶ نفر دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil) که مشاغل مهمی را عهده‌دار شده‌اند.

دانشکده از سال ۱۹۴۶ دوره دیپلم (فوق دیپلم) کتابداری و از سال ۱۹۶۴ به بعد لیسانس کتابداری را ارائه داده است. از سال ۱۹۵۲ نیز فوق لیسانس کتابداری را شروع کرده است. دروس این دوره در نیم‌سال اول شامل: دنیای دانش، طبقه‌بندی پیشرفته، تحلیل سیستم‌های کتابداری و روش‌های آماری، کتابشناسی و منابع علوم انسانی (یا علوم طبیعی یا علوم اجتماعی) و مسائل جاری کتابداری است. در نیم‌سال دوم دروس زیر ارائه می‌گردد: رده‌بندی پیشرفته، نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات شامل (نمایه‌سازی، نظریه و تاریخچه نمایه‌سازی، نمایه‌سازی هم‌ارز، ارزیابی سیستم (نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی)، انواع تکثیر و مراحل تکثیر، رایانه و کتابداری، نظام کتابخانه‌های عمومی (یا دانشگاهی، تحقیقی پزشکی و فنی و مهندسی) و گزارش تحقیق.

دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil) از سال ۱۹۷۸ در دانشگاه دهلی آغاز شد. در طول دوره دروس: روش تحقیق، مدیریت و برنامه‌ریزی برای کتابخانه، نظام کتابخانه‌های دانشگاهی یا عمومی یا تحقیقاتی، آماده‌سازی و سازماندهی اطلاعات یا انتقال و اشاعه اطلاعات، کتابداری تطبیقی یا آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی عرضه می‌شود.

دانشگاه دهلی ۵ استاد و ۲ دانشیار دارد و در هر سال ۵۰ نفر در دوره لیسانس، ۲۵ نفر در دوره فوق لیسانس و ۵ نفر را در دوره یک ساله پس از فوق لیسانس (H.Phil) می‌پذیرد.

دانشگاه پنجاب - چندینگر

قبل از جدایی هند و پاکستان، کتابخانه دانشگاه پنجاب لاهور به خاطر مجموعه غنی و تسهیلاتی که برای آموزش کتابداری داشت، بسیار مشهور بود. دانشگاه پنجاب لاهور پس از دانشگاه کلمبیا دومین دانشگاه جهان است که آموزش کتابداری را آغاز کرد. این دوره از سال ۱۹۱۵ تا ۱۹۴۶ در کتابخانه دانشگاه پنجاب ادامه داشت. پس از جدایی پاکستان از هند در سال ۱۹۴۷، استان پنجاب به دو بخش غربی (در پاکستان) و شرقی (در هند) تقسیم شد و دانشگاه پنجاب در بخش غربی یعنی پاکستان - لاهور واقع شد. دولت هند در سال ۱۹۴۷ دانشگاه جدید پنجاب را در شهر شیملا تأسیس کرد. این دانشگاه در سال ۱۹۵۹ به شهر چندینگر انتقال یافت و با عنوان دانشگاه پنجاب چندینگر نامیده شد.

مدرسه کتابداری دانشگاه پنجاب چندینگر در سال ۱۹۶۰ به عنوان بخشی از دانشکده هنر شروع به کار کرد. تا سال ۱۹۶۸ دوره فوق دیپلم و از آن به بعد لیسانس کتابداری را ارائه داده است. از سال ۱۹۷۰ دوره فوق لیسانس کتابداری را به راه انداخت. این دوره‌ها از سال ۱۹۸۸ تاکنون به عنوان لیسانس و فوق لیسانس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی شناخته شده‌اند. سالانه ۴۰ نفر در دوره لیسانس و ۱۶ نفر در فوق لیسانس پذیرفته می‌شوند. شرط پذیرش دانشجویان دوره لیسانس کسب حداقل ۵۰ درصد از نمرات دوره سه ساله لیسانس از دانشگاهی معتبر یا فوق لیسانس از دانشگاهی معتبر و در دوره فوق لیسانس، گذراندن دوره لیسانس کتابداری دانشگاه پنجاب یا سایر دانشگاه‌ها با حداقل معدل ۵۰ درصد است. علاوه بر تعداد ذکر شده سالانه ۵ نفر از کسانی که حداقل ۲ سال سابقه کار در یکی از کتابخانه‌های دانشگاه یا دانشکده‌های وابسته به دانشگاه را دارند در دوره لیسانس، و ۴ کتابدار شاغل (یک نفر از کتابداران شاغل در دانشگاه پنجاب و سه نفر از سایر کتابخانه‌ها) در دوره فوق لیسانس پذیرفته می‌شوند. پذیرش در دوره دکتری براساس ارزیابی درخواست‌های داوطلبان که به گروه تسلیم می‌شود، صورت می‌گیرد. مدرسان گروه شامل یک پروفیسور و استاد، ۳ دانشیار و ۳ استادیار است.

دروس دوره فوق لیسانس عبارت است از:

- نیمسال اول: جهان دانش - روش تحقیق - ذخیره و بازبانی اطلاعات - اداره کتابخانه
- نیمسال دوم: فهرست‌نویسی پیشرفته - رده‌بندی پیشرفته - کتابشناسی (ادبیات یا علوم اجتماعی، علوم طبیعی، مهندسی، پزشکی، کشاورزی) - پایان‌نامه یا کار با رایانه در کتابخانه، تحلیل سیستم‌ها و شیوه‌های آماری، تحقیق یا آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی.
- اگرچه از نظر سازمانی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی بخشی از دانشکده هنر است ولی اختیارات مدیر گروه نسبتاً زیاد است و گروه از نظر مالی تقریباً مستقل می‌باشد. در ذیل پاره‌ای از

اختیارات مدیر گروه آورده می‌شود.

- دانشجویان باید همه روزه در کلاس‌های درس حضور یابند، مگر آنکه مدیر گروه با درخواست مرخصی آنان موافقت کرده باشد. در صورتی که دانشجویی بدون اجازه مدیر، بیش از هفت روز غیبت کند، نام او از دوره حذف خواهد شد. در صورت غیبت بیش از دو هفته پس از شروع درس (بدون آنکه دلیل موجهی برای غیبت خود ارائه کند) ثبت نام او در دانشکده حذف خواهد شد.

- هر دانشجو باید حداقل ۶۶ درصد از نمره درس را کسب کند. مدیر گروه می‌تواند کمبود نمرات تا ۱۰ درصد را بپذیرد.

- ۲۰ درصد از نمره هر درس برای امتحانات داخلی کلاس در نظر گرفته می‌شود و ۸۰ درصد بقیه، مخصوص امتحانات پایان ترم است که به وسیله دانشکده برگزار می‌شود. اگر دانشجو از جلسات امتحانات داخلی که به وسیله گروه برگزار می‌شود غیبت کند، در اختیار مدیر گروه است که نام او را برای امتحان پایان ترم حفظ و یا حذف کند.

نقش رانگانانان در توسعه کتابداری هند

تأثیر دکتر اس. آر. رانگانانان در ترفیع حرفه کتابداری، آموزش کتابداری، و ارتقای کتابخانه‌ها و کتابداری در هند چشمگیر و قابل تحسین است. وی پس از اتمام آموزش کتابداری در دانشگاه لندن در سال ۱۹۲۴ به کشورش بازگشت و به عنوان کتابدار دانشگاه مدرسه به کار پرداخت. او به عنوان کتابدار، استاد کتابداری، مؤلف کتابداری و مدیر کمیته کتابداری یو. جی. سی به تنهایی چهره کتابداری هند را دگرگون ساخت. نظریه‌های جدید معروف در رده‌بندی کولون او و بیش از ۱۵۰۰ مقاله و ۶۵ کتاب که در تمامی جنبه‌های کتابداری تألیف کرد، روح جدیدی به کتابداری هند دمید. در نتیجه مساعی رانگانانان، آموزش کتابداری به سطح دانشگاه راه یافت. وی پس از بازگشت، دوره‌های آموزش سه ساله کتابداری را در دانشگاه مدرسه اداره کرد و از سال ۱۹۳۷ آنرا به تحصیلات یک ساله فوق دیپلم کتابداری تبدیل کرد. رانگانانان در سال ۱۹۴۸ به دهلی منتقل شد و دوره فوق لیسانس کتابداری دانشگاه دهلی را به راه انداخت که نخستین دوره فوق لیسانس کتابداری در کشورهای مشترک المنافع بریتانیا بود. نخستین دیدگاه نظام یافته او در کار کتابداری که می‌توان گفت فلسفه حرفه کتابداری را در خود گنجانده است پنج قانون اوست که در سال ۱۹۳۱ منتشر شد و نقطه شروع بحث‌های کتابداری در هند بود.

نوشته‌های رانگانانان درباره حرفه کتابداری در سال ۱۹۶۳ و وظایف و نقش کتابداران در سال‌های ۱۹۶۴ و ۱۹۶۶ منتشر شد. در سال ۱۹۶۱ یو. جی. سی کمیته بررسی علوم کتابداری

دانشگاه‌ها را زیر نظر رانگانانانان تأسیس کرد. کمیته در گزارش خود که در سال ۱۹۶۵ منتشر شد طرح تفصیلی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی هند را ارائه داد. این طرح اهداف دوره‌های آموزشی، برنامه‌های درسی و امتحانی، شیوه‌های ارزشیابی، استانداردهایی مانند نسبت استاد به دانشجو، و سایر نکات مورد نیاز را در برداشت.

در نتیجه تلاش‌های او دولت هند توصیه‌های کمیته تخصصی یو.جی.سی برای توسعه کتابخانه‌های دانشکده‌ای و دانشگاهی را در سال ۱۹۶۵ پذیرفت و دوره‌های آموزش عالی کتابداری در هند به راه افتاد. وی دوره تخصصی پیشرفته آموزش و سندآرایی را در مرکز ملی سندآرایی علمی هند (اینسداک) در دهلی و مرکز پژوهش و آموزش سندآرایی در (بنگلور) نیز به راه انداخت.

به خاطر کوشش‌های رانگانانانان در معرفی و ارتقای مقام اجتماعی کتابداران، تشکیل انجمن‌های محلی، منطقه‌ای و ملی کتابداری و استانداردها کردن فعالیت‌های کتابداری، به او لقب پدر کتابداری هند را داده‌اند.

انجمن‌های کتابداری هند

در سراسر هند حدود ۶۰ انجمن کتابداری در سطوح ملی، منطقه‌ای و ایالتی فعالیت می‌کنند. حداقل ۱۳ انجمن ملی حرفه‌ای کتابداری و در هر ایالت یک انجمن کتابداری ایالتی تأسیس شده است. تعدادی از این انجمن‌ها که اهمیت بیشتری دارند در این مقاله معرفی می‌شوند.

۱. انجمن کتابداران هند^۱

قدیمی‌ترین و بزرگترین انجمن ملی کتابداری هند که نام اختصاری آن ILA است، در سال ۱۹۳۳ تأسیس شد. دبیرخانه انجمن در دهلی است و ۱۳ کمیته فعال در کتابخانه‌های بخش‌های زیر دارد: دولتی، کشاورزی، مهندسی و فنی، پزشکی، عمومی، شرق‌شناسی، آموزشگاهی، دانشکده‌ای، دانشگاهی، تحقیقاتی، بخش مدارس کتابداری، خدمات اطلاع‌رسانی و خدمات فنی. انجمن کتابداران هند دارای ۶ کمیته منطقه‌ای (شمالی، مرکزی، شرقی، جنوبی، غربی و شمال شرقی) است. این انجمن از سال ۱۹۸۳ از کتابخانه عمومی دهلی به ساختمان مخصوص انجمن انتقال یافت. هزینه‌های انجمن از محل حق اشتراک سالانه اعضا و فروش انتشارات تأمین می‌شود. دولت از طریق یو.جی.سی مبالغی را برای برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارهای کتابداری به انجمن اعطا می‌کند. انجمن کتابداران هند در بسیاری از انجمن‌های بین‌المللی کتابداری و

مجامع تخصصی عضویت دارد و با سایر انجمن‌های ملی مشابه همکاری می‌کند. اهداف انجمن کتابداران هند ارتقای هند در تمامی جنبه‌های آن از جمله آموزش کتابداری، بهبود مقررات کتابخانه‌ای، موقعیت و شرایط کاری کتابداران، و همچنین بررسی‌های کتابشناختی و تحقیقات در علوم کتابداری است.

فعالیت‌های انجمن کتابداران هند: کنفرانس انجمن کتابداران هند هر دو سال یک‌بار در یکی از شهرهای هند برگزار می‌شود. آخرین (سی و ششمین) نشست آن در سال ۱۹۹۷ در شهر چندیگر برگزار شد. در جلسات کنفرانس مسائل مورد علاقه اعضا مورد بحث و تبادل نظر واقع می‌شود. انجمن کتابداران هند در توسعه کتابخانه‌های عمومی نقش مهمی داشته است و پیشنهادهای متعددی در این زمینه به دولت هند ارائه داده است که برخی از آنها در برنامه‌های پنج‌ساله به کار برده شده است. در نتیجه مساعی این انجمن، یونسکو بودجه‌ای برای تأسیس کتابخانه عمومی دهلی و مرکز ملی سندآرایی علمی هند (اینسداک) تخصیص داد. انجمن کتابداران هند، همایش‌ها و کارگاه‌های آموزشی متعددی را در موضوعات مختلف کتابداری ترتیب داده است. همچنین نمایشگاه‌ها و سخنرانی‌هایی را در نقاط مختلف کشور برگزار می‌کند. از جمله تعیین هفته کتابخانه ملی از ۱۴ تا ۲۰ نوامبر. در این هفته کوشش می‌شود تا توجه عمومی به سوی کتابخانه جلب شود و عادت به مطالعه از طریق وسائل ارتباط جمعی مورد تشویق قرار گیرد. انجمن کتابداران هند درباره مشکلات شغلی اعضا به آنان خدمات مشورتی می‌دهد و با دولت درباره حل مسائل مبتلا به کتابداری در کشور همکاری می‌کند. انجمن در تأسیس کتابخانه‌ها و مراکز سندآرایی و اطلاع‌رسانی همکاری دارد. انجمن کتابداران هند به انتشار خبرنامه، نشریه ادواری، و کتاب‌های مرتبط با اهداف خود می‌پردازد. از جمله فصلنامه انجمن کتابداران هند که از ۱۹۶۵ تاکنون منتشر می‌شود و گزارش‌های سالانه انجمن، سرعنوان‌های موضوعی هندی^۱، بررسی کتابخانه‌های عمومی هند^۲، راهنمای کتابخانه‌های هند^۳، راهنمای مؤسساتی که دوره‌های کتابداری^۴، و مجموعه مقالات کنفرانس‌های انجمن کتابداران هند را منتشر می‌کند.

۲. انجمن کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی هند^۵

در سال ۱۹۴۶ بخش کتابخانه‌های تخصصی انجمن کتابداران هند تشکیل شد. این بخش از سال ۱۹۵۵ با عنوان انجمن کتابخانه‌های تخصصی مراکز اطلاع‌رسانی هند فعالیت می‌کند و

1. Subject Heading in Hindi
2. Survey of Public libraries in India
3. Indian Library Directory
4. Institutes conducting library science courses in India
5. Indian Association of Special Libraries and Information Centers (IASLIC)

دومین انجمن ملی کتابداری هند و قدیمی ترین و بزرگترین انجمن کتابخانه‌های تخصصی هند است. این انجمن، کتابداران، متخصصان سندآرایی، اطلاع‌رسانان و کارکنان مراکز اطلاع‌رسانی، کتابخانه‌های علمی و فنی، و کتابخانه‌های وابسته به سازمان‌های صنعتی، بازرگانی، ادارات دولتی، و مدرسان کتابداری را به عضویت می‌پذیرد. جلسات شورای عمومی آن هر دو سال یک بار تشکیل می‌شود و دارای بخش‌های: خدمات سندآرایی، آموزش، انتشارات، خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی، و ترجمه و همکاری بین کتابخانه‌هاست. درآمد انجمن شامل حق عضویت و فروش انتشارات آن است. دولت نیز مبالغی برای برگزاری کنفرانس‌ها و سمینارها به انجمن کمک می‌کند.

انجمن در مراکزی مانند ایفلا و فدراسیون بین‌المللی اطلاع‌رسانی و سندآرایی (فید) عضو است. همچنین عضو کمیته فرعی سندآرایی سازمان بین‌المللی استاندارد (ایزو) است و با یونسکو همکاری نزدیک دارد.

انجمن کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی هند با هدف پیشبرد کیفیت علوم کتابداری، اطلاع‌رسانی، و سندآرایی در هند، اعتلای کارآیی فنی کارکنان کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی، و پیشرفت مراحل سازماندهی و اشاعه منظم اطلاعات در سراسر هند به فعالیت‌های زیر می‌پردازد:

- فعالیت در جهت بهبود شغلی کارکنان کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اطلاع‌رسانی؛

- فعالیت به عنوان مرکز اطلاع‌رسانی علمی و فنی و ارائه خدمات مشورتی به کتابخانه‌ها و

مراکز عضو انجمن؛

- فعالیت در زمینه‌های تحقیقی در کتابخانه‌های تخصصی و شیوه‌های سندآرایی؛

- ایجاد هماهنگی در فعالیت‌ها و تشویق به همکاری میان کتابخانه‌های تخصصی مؤسسات

علمی، فنی، صنعتی، سازمان‌های بازرگانی، و انجمن‌های دانش‌آموختگان از جمله مشارکت در

سازماندهی امانت بین کتابخانه‌ها؛

- تشکیل کنفرانس‌ها و سمینارهای دو سالانه در موضوعات مختلف در نقاط مختلف کشور

(در طول ۲۸ سال، انجمن ۱۱ سمینار، و ۱۴ کنفرانس برگزار کرده است)؛

- تشکیل حلقه‌های مطالعاتی در مناطق مختلف هند. در جلسات این گروه‌ها مسائل مشترک

طرح می‌شود تا از طریق مباحثه راه‌حل‌هایی برای مشکلات حرفه‌ای بدست آید.

- آموزش اعضا ضمن برگزاری دوره‌های آموزش نیمه وقت؛

۳. انجمن استادان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی هند^۱

در سال ۱۹۶۷ تأسیس شده است. هدف انجمن برقراری ارتباط و تبادل‌آرا میان مدرسان کتابداری و اطلاع‌رسانی و ارتقای آموزش و تحقیق در این زمینه است. انجمن از طریق انتشار کتاب‌های پایه و مرجع، مقالات آموزشی در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، برگزاری همایش، و گردهمایی، به تبادل‌آرا و اشاعه نظریات موجود می‌پردازد. همچنین در زمینه ارتقای وضعیت شغلی مدرسان کتابداری و پیشرفت آموزش کتابداری نیز فعالیت دارد و خدمات مشاوره‌ای در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی به اعضای خود ارائه می‌کند. سازمان انجمن از رئیس، نایب رئیس، دبیر، خزانه‌دار، دبیرهای منطقه‌ای و اعضا تشکیل شده است. جلسات کمیته اجرایی انجمن هر دو سال یک‌بار منعقد می‌گردد. انجمن تاکنون چند سمینار در جهت رفع مشکلات آموزش کتابداری تشکیل داده است.

۴. انجمن کتابداران دهلی^۲

بزرگترین انجمن کتابداری ایالتی در هند است که در سال ۱۹۵۳ با هدف گردآوردن کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دهلی تشکیل شد. انجمن با انتشار منابع آموزشی و آموزش اعضا در اعتلای حرفه کتابداری و ارتقای شرایط و وضعیت شغلی کتابداران دهلی می‌کوشد و برای هماهنگی فعالیت‌های کتابخانه‌ها در سطح ملی و ایالتی همکاری می‌کند. درآمد آن از طریق حق عضویت دریافتی، فروش انتشارات، و ثبت‌نام کلاس‌های آموزشی حاصل می‌شود.

فعالیت‌های انجمن کتابداران دهلی

- برگزاری جلسات سخنرانی کتابداران مجرب داخلی و خارجی؛
- تشکیل سمینارها و گردهمایی‌های حرفه‌ای برای بیان مشکلات و یافتن راه‌حل؛
- برگزاری نمایشگاه‌های کتاب و برنامه‌های تشویقی برای مطالعه در کتابخانه‌های مدارس، مثلاً مسابقه سالانه مقاله‌نویسی در موضوع‌های مختلف؛
- آموزش: از سال ۱۹۵۵ انجمن دوره یک ساله فوق دیپلم با ۲۰۰ دانشجوی برای تأمین نیاز به کتابدار آموزش دیده جهت خدمت در کتابخانه‌های عمومی و مدارس برگزار می‌کند. مدرکی که در پایان دوره به آموزش دیدگان اعطا می‌شود مورد تأیید وزارت آموزش و پرورش است و برای استخدام در مؤسسات دولتی اعتبار دارد. انجمن از سال ۱۹۷۲ دوره‌های یک ساله برای آموزش ضمن خدمت کتابداران شاغل دارد.

1. Indian Association of Teachers of Libraries and Infomation Science

2. Delhi Library Association (DLA)

انتشار نشریات فصلنامه library Herald از سال ۱۹۶۲، نشریه ماهانه Indian press Index از سال ۱۹۶۸، در این نمایه‌نامه مقالات ۱۷ روزنامه انگلیسی زبان هندی نمایه می‌شود. (سالانه ۲۶۰۰۰ مقاله) - Book Review supplement نمایه فصلنامه از نقد و بررسی های ۱۷ مجله انگلیسی زبان هندی است (ضمیمه نشریه بالایی است).

- گزارش سالانه انجمن؛

- تک نگاری‌ها و کتابشناسی منابع هند؛

سایر انجمن‌های کتابداری

از سایر انجمن‌های تخصصی حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی که در هند فعالیت دارند می‌توان انجمن کتابداران دانشگاهی هند، جامعه دانشمندان اطلاع‌رسانی، انجمن کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی هند، و انجمن کتابداران ادارات دولتی هند را نام برد.

انتشارات

الف. خبرنامه انجمن که به صورت فصلنامه از ۱۹۵۵ منتشر می‌شود و شامل مقالات تحقیقاتی است. مقالات فصلنامه در بسیاری از نمایه‌نامه‌های بین‌المللی کتابداری مثل library literature for نمایه می‌شود.

ب. خبرنامه ماهانه

ج. چکیده‌نامه علوم کتابداری هند از سال ۱۹۶۷ به صورت فصلنامه منتشر می‌شود و چکیده مقالات تحقیقی مندرج در مجلات کتابداری و اطلاع‌رسانی را در برمی‌گیرد.

د. تک نگاشت‌ها و کتابشناسی‌ها

ه. مجموعه مقالات کنفرانس‌ها و سمینارها

نام برخی از دانشگاه‌هایی که دوره فوق لیسانس و دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دارند

Master of library Scienc

Aligarh Muslim University, Aligarh
Andhra University, Waltair
Awadhesh Partap Singh University, Rewa
Banaras Hind'i University, Varanasi
Bangalore University, Bangalore
Doctor Harisingh Gour University, Sagar
Gauhati University, Gauhati

Doctor of philosophy (Ph.D)

Aligarh Muslim University, Aligarh
Banaras Hindu University, Varanasi
Bangalore University, Bangalore
Doctor Harisingh Gour University, Sagar
Gujarat university, Ahmedabad
Gulbarga University, Gulbarga
Guru Nanak Dev University, Amritsar

Government T.R.S. College, Rewa
 Gujarat University, Ahmedabad
 Gujarat Vidyapeeth, Ahmedabad
 Gulbarga University, Gulbarga
 Guru Nanak Dev University, Amritsar
 Jadavpur University, Calcutta
 Jiwaji University, Gwalior
 Karnataka University, Dharwad
 Kurukshetra University, Kurukshetra
 M.L.B. Arts and Commerce College, Gwalior
 Madurai Kamraj University, Madurai
 Maharaja Sayajirao University of Baroda, Baroda
 Mangalore University, Mangalore
 Marathwada University, Aurangabad
 Nagpur University, Nagpur
 North Eastern Hill University, Shillong
 Osmania University, Hyderabad
 Panjab University, Chandigarh
 Panjabi University, Patiala
 Ravi Shankar University, Raipur
 Sambalpur University, Sambalpur
 Saurashtra University, Rajkot
 Shivaji University, Kolhapur
 Shrimati Nathibai Damodar Thackersey
 Women's University, Bombay
 Sri Krishnadevaraya University, Anantapur
 Sri Venkateswara University, Tirupati
 University of Bombay, Bombay
 University of Burdwan, Burdwan
 University of Calcutta, Calcutta
 University of Calicut, Calicut
 University of Delhi
 University of Jammu, Jammu
 University of Kashmir, Srinagar
 University of Kerala, Trivandrum
 University of Madras, Madras
 University of Mysore, Mysore
 University of Poona, Pune
 University of Rajasthan, Jaipur
 Vidyasagar University, Midnapur
 Vikram University, Ujjain

Jiwaji University, Gwalior
 Karnataka University, Dharwad
 Nagpur University, Nagpur
 Punjab University, Chandigarh
 Sambalpur University, Sambalpur
 University of Burdwan, Burdwan
 University of Calcutta, Calcutta
 University of Calicut, Calicut
 University of Delhi
 University of Jammu, Jammu
 University of Kerala, Trivandrum
 University of Madras, Madras
 University of Mysore, Mysore
 University of Poona, Pune
 University of Rajasthan, Jaipur
 Vikram University, Ujjain